

Afif Yesari

KENTLER, YAPILAR, İNSANLAR..

Bazı kentler kişilerinden ötürü ünlüdür birçok özelliklerinin yanı sıra. Kentler vardır, ünlerini kişilerinden alır, ünlerini kentlerden alan kişiler olduğu gibi..

Kentler kişileri, kişiler kentleri anımsatır, çünkü, yaşadıkları süre içinde, aralarında ruhsal bir bağlantı kurulmuştur sanki, bir aktarım, bir ilişim olmuş, bir âşinalık oluşmuştur insanlar, kentler ve yapılar arasında..

İnsanlardan, kentlere, yapılara sinen birşeyler vardır sanki!.. İnsanlar ve kentler, beraberce yaşlanır ve günün birinde yok olup gider, kentlerle birlikte kişiler de yaşlanır ve biçim değiştirirler..

Kentler ve yapılar onarılabılır..

İnsanlara ise hiçbir şey yapılamaz, anımsamaktan başka!..

İstanbul'un renkli kişilerinden, bir dönemin ilginç tiplerinden (yeri gelmişken, bir kez daha) söz edeceğim.

Böyle tiplere ve ilginç kişilere dünyanın her yerinde, her yöresinde, her kentte raslanır..

Bizde de vardı..

Ve onların pek çoğu yok artık.

Anıları var.

İki metreyi aşan boyu, şaşılacak derecede iri el ve ayakları ve türkütücü görünümü ile, ünlü 'Uzun Ömer', bu ilginç kişilerden biriydi..

'Uzun Ömer' herhalde bir hormon dengesizliği ya da bozukluğu nedeniyle, alabildiğine uzamış, yürürken güçlük çekiyor izlenimi veren bir 'dev'di..

Çok az konuşan, son derece yumuşak huylu, efendi adamdı..

Bir ara, Galata Köprüsü'nün altında, Kadıköy İskelesi yönündeki küçük bir dükkânda piyango bileti satıyordu. 'Uzun Ömer Gişesi' önünde uzun kuyruklar oluşur, halk, 'Uzun Ömer'i uğurlu sayardı..

Ölümünden sonra, akraba veya yakınları, ya da hemşerileri bir süre bilet sattılardı 'Uzun Ömer Gişesi'nde..

Gişenin önündeki bir camekânda da, 'Uzun Ömer'i simgeleyen kundurasının teki dururdu.. Koskoca bir ayakkabı teki idi.. Ve Tanrı bilir kaç numara idi. Ayakkabısının da, karyolası gibi ismarlama yapıldığına göre, en az 50'nin üstünde, 60'a yaklaşık filan olması gerek!..

'Cüce Simon'da Tayyare Piyangosu bileti satardı ve lakabından da anlaşılacağı gibi, cüce idi.. Belki de, ünlü Barnum Sirki'nin Cücesi Tom Pouce'un boyunda bir cüce.. Tom Pouce'un boyu 77 santim imiş.. 'Cüce Simon'un gerçek boyu kaç santimdi, ne yazık ki bunu kesinlikle bilemiyoruz!..

'Cüce Simon', yakın bir geçmişin ilginç kişilerindendi.. Beyoğlu Cadesi'nden, 'bir kurum, bir azamet' geçişi sırasında, kendisini izleyenler, yakınlık gösterir, gülerek selamlar, Simon da onlara tebessümler ve reveranslarla karşılık verirdi..

'Cüce Simon' film de çevirdi. O filmde, ben de oynadım: 1965 yılında çevrilen ve Aram Gülyüz'ün yönettiği bu filmin adı 'Çekilin Aradan.' idi, Gönül Yazar, Hüseyin Baradan, Necdet Tosun'un da rol aldıkları bu komedi filminde, bir gangster çetesi reisini oynayan 'Cüce Simon'u, Saadetin Erbil, rol gereği, film boyunca kucağında taşımıştı..

Bu filmden kısa bir süre sonra 'Cüce Simon' öldü.. Geriye birkaç resim ve 'Cüce Simon'dan kırık dökük anılar kaldı..

İstanbul'un, ünlü, ilginç tiplerinden, bir 'Pazarola Hasan Bey' varmış.. Babaannem anlatırdı. Bu 'Pazarola Hasan Bey', günümüze kalan resimlerinde de görüleceği gibi 'hidrosefal'miş ve sabahın erken saatlerinde mahalleleri dolaşır, dükkânların önünden 'Pazarola Kasapbaşı..', 'Pazarola Manavbaşı..', 'Pazarola Bakkalbaşı..' diye, esnafı selamlayarak geçer esnaf da onu uğurlu saydığı için, para verirmiş.. Kafasında kocaman bir sarık, sarığın üzerinde mavi boncuk, muska ve 'Maşallah' yazısı varmış, nazar değmesin diye!..

Ben, tabii, 'Pazarola Hasan Bey'i görmedim.

Ama, Kadıköylü 'Deli Yani'yi bilirim.. O da hidrosefal'di ve tipik bir deli idi. Ne var ki, '30'lu yıllardaki Kadıköy'ün bu sevimli ve zararsız delisi, 'Pazarola' kadar şanslı sayılmaz.. Çünkü, çocuk olsun, büyük olsun, önüne gelen 'Deli Yani'yi kızdırdı.. Kocaman kafasını saat sarkacı gibi iki yana sallayarak ve anlamsız bir biçimde sırtarak gezip dolaşırdı.. Üç notayı açmayan bir de mâni söylerdi:

'Papucumun ucu çatlak tımarhane..

Dünyada bir tanesin sen tımarhane..'

Kızdırılınca feci sesler çıkarır, 'Mazhar Osman geliyor!..' dendi mi, sinerdi..

'Deli Yani'nin anası, babası var mıydı.. Belki vardı ve onlar da deliydiler, belki değillerdi, bilmiyorum..

'Bandocu Arap Kâzım Bey' de, Kadıköy'ün ünlü ve renkli tiplerinden.. Siyâhi idi, ağızyla bandomızka sesleri çıkarıp, marşlar çalarak, asker adım gezer, çok efendi, akli başında bir deli idi ve kimse onu kızdırmaya yeltenmezdi, çünkü, o, hiçbir şeye kızmaz, sakın bir adamdı.. İnsanın içine işleyen bakışları vardı, saygı uyandırırdu..

'Çocuk Makinası Emine', yılda en az iki çocuk doğururdu. Kafasını sık sık sıfır numara traş ederlerdi ve o yine doğururdu.. Erkekler ve çocuklar açısından talihli, başı kalabalık ve o denli yalnız ve talihsiz bir dişi yaratıktı..

'Allah versin Cevdet Bey..' vardı bir de..

Kısa boylu, kara kuru, esmer ağlamış suratlı, ağarmış sakalı daima uzamış bir halde, canından bezmiş bir adamdı: 'Küp kapakları verelim.. Çocuklara sandalyeler verelim.. Elbise askıları verelim..' diye, vızıltılı bir sesle bağırarak dolaşır ve bu sattıklarını sırtında taşırdı..

Sakin bir adamdı ama, arkasından 'Allah Versin Cevdet Bey!..' diye, anlamlı bir biçimde seslendikleri zaman, zıvanadan çıkar, sırtında ne varsa yerlere fırlatarak, bağıranları, gücünün yettiği yere kadar kovalardı..

Cevdet Bey için, eşinin kendisini aldattığını öğrendikten sonra bu hallerre düştüğü söylenirdi..

'Deli Corci' ve 'Deli Dimitri' de, Kadıköy'ün 30'lu yıllarındaki ilginç kişilerindendi. Beyaz Ruslardandı, kardeş ve bahçivandılar. Moda Caddesi'nin yan sokaklarından birindeki bir kilisede yatıp kalkarlardı, aynı zamanda zangoçtular, ikisi de uzun boylu, sakallı, zayıf, sıırım gibi adamlardı.. Bütün bu tip insanlar gibi, dallarına basılmaz, zıdlarına gidilmezse, işlerine bağlı, sakın insanlardı..

Corci, arkasından: 'Corci bir cigara ver!..' diye bağırıldığı zaman, irili ufaklı tüm keçilerini kaçıır: 'Zift iç'.. 'Pis iç!..' diye haykırıp, saçını başını yolarak, bağıranın peşine düşerdi..

Bu cigara davasına, Dimitri de kafayı takmıştı nedense!.. Onun da, arından: 'Dimitri al bir cigara!..' diye bağırılınca ifrit olur, yarı Türkçe, yarı anlaşılmaz bir dilde feryat ederek bağıranı kovalardı..

İkisi de iyi birer deli, iyi birer bahçivandı.. Ne çare ki deliler, akıllıların elinden kurtulamaz.. Çünkü, adı 'Deli'ye çıkmıştır bir kez!..

İstanbul'da ve Kadıköy'de de, daha böyle başka ilginç tipler, renkli kişiler ve hepsinin de ilginç yaşam öyküleri var.

Kentlerden, ilginç kişilerden, renkli tiplerden Kadıköy'ün 30'lu yıllarındaki sevimli 'deli'lerinden söz etmiştim.

'Doktor Çat'la sürdürüyorum konuyu..

Bu 'Doktor Çat', kimdi, neyin nesiydi, bilmiyorum.. Gerçekten bir doktor olup, olmadığı konusunda da fikrim yok.. Bir bilene de raslamadım.. Kim olduğu konusunda bir bilgi edinebilmek için sorduklarım, belki de kafalarının içindeki bir 'Doktor Çat' imajına yakıştırdıkları için, ayrı ayrı tipler çizdiler, değişik öyküler, olağanüstü durumlar, hatta serüvenler anlattılar..

'Doktor Çat', orta boylu, sık, kıvrıkcık, kır saçlı, yaz kış, açık renk spor ceket, kaşe pantolon giyen, yani, 'spor' giyinen, ceketinin yakasından çiçek eksik olmayan, yüzü ve özellikle açık renk (ve galiba mavi) gözlerinin içi gülen, görünümüyle insana huzur, rahatlık veren, dimdik bir adamdı..

Caddelerden, orta hızda yürüyerek geçerci 'Doktor Çat'..

Ve karşılaştığınız zaman, sağ elinizi havaya kaldırarak:

'Çat!..' dersiniz, o da size, gözlerinin içi güler ve bembeyaz dişlerini göstererek karşılık verirdi:

'Çat!..'

Eski İstanbul'un ilginç tiplerinden Pazarola Hasan Bey'in, tarihî belge niteliğindeki eski bir resmi..

Cüce Simon Tayyare Piyangosu bileti satardı, 1965'te çevrilen bir filmde, gangster çetesi reisi olmuştu!..

Ama, kaç kez ‘Çat’ derseniz, o kadar ‘Çat’ karşılığı alırdınız!..

Dr. Çat’ın yabancı devlet ajanı olduğunu söylerlerdi bazı hayali geniş genç arkadaşlar..

Çünkü, ‘30’lu yıllarda, henüz ‘Uçan Daireler’ ve ‘Uzaylılar’ konusu yoktu.. Olsaydı, ‘Uzaylı’ derlerdi Dr. Çat için...

Nitekim, ben, aynı şeyi düşünüyorum!..

Şu da var ki, insanlar, kendilerine pek benzemeyen kişilere, başka kişilikler yakıştırırlar ille de.. Kaçınılmaz bir sonuçtur bu!..

Daha yaşlılar ise, Dr. Çat’ın, kar yağarken denize girdiğini, eskrim yaptığı filan söyler, gizemli bir soyluluğu uygun görürlerdi..

Özetle, herkes, nasıl görmek istiyorsa, öyle görürdü Dr. Çat’ı..

Ve o, tüm bunlar karşısında, gözlerinin içi gülerek, ‘Çat’ diyeni, sağ elini kaldırarak selamlardı:

‘Çat!..’

Konuşturmaya çalışan, soru soran, fazladan en ufak bir yanıt alamazdı.. O, her soruya aynı karşılığı verirdi:

‘Çat!..’

Yine aynı yıllarda, Kadıköy Vapurlarında, Köprü-Kadıköy arasında yolculuk yapanlar, güvertede, uzunluğu bir metreyi aşan iç içe geçme çubuğu ile Fotoğrafçı Kemal Aşkî Bey’i görürlerdi. Görürler ve selam verip, civarında bir yer kapabilmek için birbirleriyle yarışır, adeta itişip, kakışırlardı..

Çünkü, vapur hareket ettikten, Kemal Aşkî Bey kahvesini içtikten, çubuğunu ateşledikten, daha doğrusu, ateşlettikten sonra, (çünkü, kendisi uzanamazdı) dili çözülür, fıkralar anlatmaya başlar, dinleyenleri kahkahadan kırar, geçirirdi..

Eh, ortam da gülmeye elverişliydi hani ayrıca: Ekmek, 8 kuruş 30 para, şekerin kilosu 27, etin kilosu 32 kuruştu..

Bu şartlar altında, biri ‘hapşu’ diye aksırsa millet makaraları koyverirdi..

Şimdi, komedi filmleri bile, facia seyrederek gibi, suratlar bir karış asık, kaşlar çatık izleniyor!..

‘Akbaba Suat Bey’ gazete dağıtıcısı, o dönemin deyimiyle ‘gazete müvezzi’ idi.. ‘Akbaba Suat Bey’, kıvrık, sık saçları, kaşları, kirpikleri ve yaz kış açık göğsünün tüyleri bembeyaz, ilginç bir tipti.. Sürekli kısık kirpiklerinin arasından düz birer çizgi halinde görünen gözleri masmaviydi..

Sattığı gazetelerin adlarını: ‘Curiyet.. Zıptı.. Âşâm..’ diye, anlaşılmasız bir biçimde ve kendi kendine mırıldanarak dolaşırdı. Son derece süratliydi ve dakika sektirmez, daima aynı saatte, aynı yerden geçer ve gazeteleri yerlerine zamanında ulaştırırdı..

Söylentilere göre hayli yaşlıydı Suat Bey ve ‘Tıp Harici’ yaşamaktaydı.. Her gün okkayla rakı içtiği de söylenirdi. Yine, rivayetlere göre, Suat Bey öldükten sonra, doktorlar, kafatasını açıp, beynini inceleyeceklerdi..

Bu anlattıklarım, 50-55 yıllık bir geçmişle ilgili.. Suat Bey, sanırım artık yaşamıyor.. Beyni incelendi mi, incelenmedi mi, onu da bilemiyorum..

Öyle bir dönemdeyiz ki, bu hengâmede kendi beynini kurtarabilene aşkolsun!

Dünyanın birçok yerinde ve bizde olduğu gibi Batıda, Batı ülkelerinde de 'Deli Saraylı'lar vardır sanıyorum, okuduğum, duyduğum kadarıyla..

Kadıköy'de de, öykülediğimiz dönemde, '30'lu yıllarda 'Deli Saraylı Hanımlar' vardı..

'Deli Saraylı' tipi, daha çok, yangın, iflas veya bunlara benzer herhangi bir nedenle, malını mülkünü, evini barkını, servetini filan ve yakınlarını da kaybettikten sonra yoksul düşmüş soylulara yakıştırılır, yani, 'Deli Saraylı'lar, genellikle böyle kimselerdir..

Kadıköy'de, o dönemde iki 'Deli Saraylı' vardı ve bunlardan biri gerçek, öbürü sahteydi!..

Gerçek 'Deli Saraylı' ya da 'Deli Saraylı Hanım', genellikle açık renk baş örtüsü arasından, beyaza yakın açığı sarı saçları lüle lüle sarkan, aydınlık, güler yüzlü, kısa boylu bir kadındı. Yaz, kış sırtından çıkarmadığı yeldirme de açık renkti.. Ayaklarındaki, yandan düğmeli, sivri burunlu iskarpinler de beyaza yakın bir bej, ya da açık sarı..

Saraylı Hanım, birşey söylendi mi, ne söylenirse söylesin, ses çıkarmadan dinler, son derece terbiyeli, saygılı bir biçimde, tatlı tatlı ve hafifçe gülümserdi. Gülümsemesi de açıktı.. Ve kendisi de suskun, adeta saydam ve o denli açık renk bir yaratık!..

'Sahte Deli Saraylı' ise, 'Deli Saraylı Hanım'ın tam zıddı idi.. Çok konuşur, durmadan birşeyler anlatırdı, o da bir hayli yaşlıydı.

Hakiki 'Deli Saraylı Hanım', boyanmazdı. Yanakları pembe, gözleri de açık renkti ve ince ve soylu ağzı, yani dudakları da açık kırmızıydı ve bu kadarı ona yetiyordu.

Saraylı olmayan Deli Saraylı ise, çok konuşur, çok boyanırdı. Çok ünlü bir deli olduğu için herkes onu tanır ve tanıyanlar, dudaklarını ve yanaklarını kırmızı çukolata kâğıtlarını ıslatıp, sürerek boyadığını söylerlerdi.

Ve gerçeğinin aksine ve sanki inadına, birbiriyle hiç bağdaşmayan ve en ufak bir ilgisi olmayan şeyler giyerdi ve ne bulursa sırtına geçiriyor olmalıydı ki, yeşiller, allar, morlar, sarı ve turuncular birbirine karışır ve o, bir renk cümbüşü halinde, çarşı, pazar, salına salına gezer, dolaşırdı.. Gözlerine sürme, kaşlarına bolca rastık çekerdi ve bu iş için, baca kurumunu ve isten yararlandığı söylenirdi. Başında da, üzerinde rengârenk tüyler, yapma çiçekler ve aralarından ayrıca bir de tavuskuşu kuyruğu uzanan, geniş kenarlı, yaz, kış başından çıkarmadığı çiy kırmızı bir hasır şapka giyerdi. Her zaman, her yerde raslanabilir, daha çok akşam saatlerinde rıhtımın ordaki kumlukta görülürdü..

Kadıköy'ün renkli kişileri hepisi..

Bir rüyanın, gerçek dışı bir dünyanın, gerçeklerden uzak insanları gi-
biydiler, bir masal âlemi görünümündeki Kadıköy'ün, 30'lu yıllarında..

Geçip gitmeyecek sanılan günlerden, değişmeyecek sanılan bir Kadıköy'
den, geçip giden günlerin, değişen bir Kadıköy'ün ardından, onlar da yok
olup, gittiler..

Bugünün Kadıköy'üne ters düşeceklerini anlamış gibi!..